

Berislav Jandrić

Sveučilišni nastavnici Filozofskog fakulteta u Zagrebu u obrani sastavljača i potpisnika *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika*

I.

Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika, objavljena 17. ožujka 1967. u *Telegramu*, jugoslaven-skom listu za društvena i kulturna pitanja, događaj je od iznimne važnosti i međaš novije hrvatske povijesti. O tom događaju, sastavljačima i potpisnicima, kao i o njihovu još neutvrđenom broju¹ ne postoji relevantna literatura.² O *Deklaraciji...* se inače veoma malo pisalo, i to više sa političkoga negoli znanstvenog motrišta.

Smjenom Aleksandra Rankovića i reorganizacijom Službe državne sigurnosti na Brijunskom plenumu 16. lipnja 1966. uzdrman je tadašnji *komunistički sustav*, odnosno slomljene su centralistička, pa i velikosrpska politika. Odluke tog

¹ Nepobitno je utvrđeno da su jezgru sastavljača (komisiju) sačinjavali: Miroslav Brandt, povjesničar, Radoslav Katičić, lingvist, Tomislav Ladan, književnik, Slavko Pavešić, lingvist i Vlatko Pavletić, književnik, kao i Dalibor Brozović, lingvist, Vjekoslav Kaleb, književnik, Slavko Mihalić, pjesnik, i Jakša Ravlić, predsjednik Matice hrvatske (MH).

² Ipak, usp., M. Brandt, *Život sa suvremenima*, Zagreb, 1996., *Deklaracija... 1967.-1997. godine. Građa za povijest Deklaracije...*, priredila J. Hekman, Zagreb, 1997., i *Hrvatska revija*, prigodni intervjui u povodu obljetnica *Deklaracije...*

plenuma dale su zamah i "demokratskim i rodoljubnim snagama u partijskom vrhu tadašnjeg Saveza komunista Hrvatske (SKH),"³ kao i hrvatskom narodu za obranu identiteta i suvereniteta Hrvatske, te za pomake prema demokratskim promjenama. U tom su novom ozračju stasali i proces "izražavanja hrvatske nacionalne i državotvorne svijesti"⁴ te oblikovanje intelektualne političke jezgre, formirane oko mlađih hrvatskih političara, nositelja demokratizacije u Hrvatskoj.

Da "nacija mora biti suverena"⁵ utvrđeno je još na 8. kongresu SKJ-u, održanome u Beogradu od 7. do 13. prosinca 1964. godine, no do pada Rankovića to se i nije odviše ozbiljno shvaćalo. Etatizam, hegemonizam i unitarizam izražavali su se, naime, i u konceptu stvaranja *jedinstvenoga državnog jezika*, što je u praksi značilo uporabu ekavice i srpskoga književnog jezika, a kao *službenog jezika* državne administracije i dijela državnih/saveznih glasila. Hrvatski književni jezik, pak, bio je izričito zabranjen u diplomaciji, Jugoslavenskoj narodnoj armiji, saveznoj upravi... Nametanjem *državnoga i službenog jezika* hrvatski je književni jezik, sve više gubeći svoj značaj, doveden u podređeni položaj, što je, uz potiranje hrvatskoga nacionalnog identiteta, i bio cilj *velikosrpskih unitarista*. A na to je, još 27. rujna 1944. godine, prosvjedujući protiv uporabe *administrativnog jezika* savezne uprave, koji se nametao republičkim organima u Hrvatskoj, upozoravao Vladimir Nazor,

³ *Sjeća Hrvatske u Karađorđevu 1971. godine*, autorizirani zapisnik, Zagreb, 1994., 347-348.

⁴ Isto.

⁵ *60 godina revolucionarne borbe Saveza komunista Jugoslavije (SKJ), 1919.-1979.*, Beograd, 1979., 290.

predsjednik Zemaljskoga antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske:

Ja kao Hrvat i predsjednik hrvatske države ne mogu /šutjeti/. /.../ /Z/aveli /ste/ jezik beogradske čaršije. Vi ga namećete i /.../ na teritoriju hrvatske države. Nas Hrvate to vrijeđa i /.../ /d/ok ste ovdje /.../ imate pisati hrvatski. Sve što iz Hrvatske izlazi i u nju ulazi mora biti na hrvatskom jeziku.⁶

Prvi dokument koji je, pak, osporio stajalište da su hrvatski i srpski isti jezik bila je *Deklaracija...*, u kojoj su izraženi zahtjevi za jednakošću i ravnopravnošću postojećih četiriju književnih jezika (hrvatskog, makedonskog, slovenskog i srpskoga), ukidanjem neustavnoga dvoimenog naziva *srpsko-hrvatski* i uvođenjem imena *hrvatski jezik*. Hrvatska inteligencija, hrvatske kulturne i znanstvene ustanove,⁷ predvođene MH-om, uputile su Ustavnoj komisiji Sabora Hrvatske prijedlog amandmana na formulaciju čl. 131. *Ustava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*, predlažući sljedeće:

Savezni zakoni i drugi opći akti saveznih organa objavljuju se u autentičnom tekstu na četiri književna jezika naroda Jugoslavije: srpskom, hrvatskom, slovenskom i makedonskom. U služ-

⁶ Prema: D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb, 1999., 201.

⁷ *Deklaraciju...* su potpisale sljedeće kulturne i znanstvene ustanove: Društvo književnih prevodilaca te Društvo književnika Hrvatske (DKH), Hrvatski centar, Hrvatsko filološko društvo, Institut za jezik te Institut za književnost i teatrologiju Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (JAZU), Institut za lingvistiku te Institut za nauku o književnosti (FF) u Zagrebu, Katedra za jugoslavensku književnost FF-a u Zadru, Katedra za noviju hrvatsku književnost, Katedra za povijest hrvatskog jezika i dijalektologiju te Katedra za stariju hrvatsku književnost Filozofskog fakulteta FF-a u Zagrebu, Katedra za suvremeni hrvatskosrpski jezik FF-a u Zadru, Katedra za suvremeni hrvatskosrpski jezik FF-a u Zagrebu, MH, PEN-klub, Odjel za filologiju i Odjel za suvremenu književnost JAZU-a te Staroslavenski insti-tut u Zagrebu (usp. *Telegram*, 17. ožujka 1967.).

*benom saobraćaju organi federacije obvezno se drže ravnopravnosti svih jezika naroda u Jugoslaviji.*⁸

No *Deklaraciju...* je Sabor Hrvatske odbacio, a naišla je i na žestoko protivljenje državne vlasti i Saveza komunista (SK). Vlast je, pri tome, u novonastalome sukobu, dobila bitku. Potpisnici ili *deklaracijaši* kažnjeni su partijskim kaznama i isključeni iz SK-a te izbacivani sa posla i sl. DKH, MH i dio znanstvenih ustanova egzistencijalno se ucjenjuju i *stavljaju na led*, ali se ne raspuštaju, prije svega, prema mišljenju M. Brandta, što su *Deklaraciju...* odobrile i usvojile “*sve jezikoslovne i književne ustanove u Hrvatskoj*,”⁹ a ne samo MH. Tim je činom ona postala *res publica*, a hrabrost režima nije bila tolika da do kraja obavi već započetu čistku u svim kulturno-znanstvenima ustanovama Hrvatske. Stoga je, *Deklaracija...*, unatoč prividnom porazu, moralno pobijedila, a imala je i velikog odjeka u inozemnom tisku,¹⁰ posebice, *kao drugi narodni preporod*, u hrvatskoj dijaspori.¹¹

⁸ *Deklaracija... 1967.-1997. godine*, n.dj., 27.

⁹ Prema: isto, 165.

¹⁰ Usp., primjerice, švicarski dnevnik *Neue Züricher Zeitung* od 3. travnja: *U Jugoslaviji je latentni konflikt između Srba i Hrvata stupio u akutni stadij. /.../. Deklaracija... predstavlja sukob između/ hrvatskih komunističkih funkcionera i hrvatskih intelektualaca;*

ili pariški *Le Monde* od 21.-23. i 28. ožujka te 4. travnja 1967.:

Problem srpsko-hrvatskoga ili hrvatsko-srpskoga jezika je već dugo vremena jedan od razloga nacionalnim trvljenjima u Jugoslaviji.

¹¹ Usp. J. Petričević, Nacionalni sukobi dominiraju političkim zbivanjem, *Hrvatska revija*, sv. 1-2, u kolovozu 1967., 128.

II.

Je li SK znao za *Deklaraciju...* pitanje je na koje do danas nije odgovoreno. Iz dosadašnjih fragmentarnih zapisa pojedinih sudionika događanja nije moguće ponuditi relevantan odgovor. Čak ni političari, poput Vladimira Bakarića, Savke Dabčević-Kučar, Mike Tripala itd., u svojim sjećanjima tom pitanju nisu posvetili veću pozornost, kao ni povjesničari u svojim radovima. Većina *upućenih* ipak smatra kako Bakarić i njegovi suradnici nisu imali saznanja da se *Deklaracija...* sprema.¹² Prilog toj tezi jest činjenica da je ona objavljena. Manjina, također *upućenih*, primjerice Dušan Bilandžić, tvrdi da su SK i poneki njegovi rukovoditelji bili upućeni, a da nisu spriječili njeno objavljivanje jer im trebala poslužiti kao zamka za "najvitalniji, najhrvatskiji dio hrvatske inteligencije", koju su željeli kompromitirati "jer je *disala hrvatski*."¹³ Najvjerojatniji je razlog što je *Deklaracija...* ipak objavljena u sukobu *dviju struja* unutar Izvršnog komiteta (IK) Centralnog komiteta (CK) SKH-a, one *hrvatski* (Srećko Bijelić, S. Dabčević-Kučar, Dragutin Haramija, Ivan Rukavina, Ivan Šibl, M. Tripalo itd.) i one *jugoslavensko-srpski orijentirane* (Milutin Baltić, Dušan Dragosavac, Uroš Slijepčević i Miloš Žanko),¹⁴ potpomognute i *jugoslavensko-hrvatski orijentiranima snagama* (Boris Bakrač, Antun Biber, Marinko Gruić, Jure Ivezić, Milka Planinc itd.).¹⁵ Partija je

¹² Usp. M. Tripalo, *Deklaracija...*, *Republika*, br. 7-8, Zagreb, 1992., 26.

¹³ Prema: *Deklaracija... 1967.-1997. godine*, n.dj., 147.

¹⁴ M. Žanko, član CK KPH-a i potpredsjednik Sabora je 20. ožujka 1967. i otpočeo medijsku hajku na *Deklaraciju...* serijom napisa u zagrebačkom *Vjesniku*, pod naslovom: O različitim putevima i metodama rješavanja nacionalnog pitanja i međunacionalnih odnosa.

¹⁵ Usp. M. Tripalo, *Hrvatsko proljeće*, Zagreb, 1989., 92.

započela s hajkom i progonima četiri dana nakon objavljivanja *Deklaracije...*

III.

U ovoj raspravi, zanemarujući sve ostalo, iznose se samo za ono vrijeme neuobičajeni razmišljanja i stavovi značajnijih hrvatskih intelektualaca i sveučilišnih profesora, članova partijske organizacije FF-a u Zagrebu, koji su se suprotstavili tadašnjoj državnoj i partijskoj politici.

U tom je sklopu značajan dvodnevni partijski sastanak Osnovne organizacije (OO) SKH-a sveučilišnih nastavnika FF-a u Zagrebu, održan 30. i 31. ožujka 1967. godine. OO je prvoga dana jednoglasno politički osudio *Deklaraciju...*, pridružujući se istoj osudi IK SKH-a i Gradskog komiteta (GK) SKH-a Zagreb. Drugoga dana, međutim, unatoč političkih pritiska na OO, gotovo su svi nastavnici (osim četvero), članovi SKH-a, naglašavali kako hrvatski jezik uistinu nema položaj i značenje koje bi u Hrvatskoj trebao imati. Stoga su i *Jugoslaveni* i *nacionalisti*, kao i *neopredijeljeni* maksimalno pokušali zaštititi svoje kolege *deklaracijaše*.

Ipak, na temelju *obvezujućih zaključaka* viših partijskih foruma, kao i *pritisaka* dnevnog tiska, društvenih, političkih i sl. organizacija te *javnih prosvjeda*, očekivale su se i pojedinačne osude za inicijatore i potpisnike *Deklaracije...* No, pošto je OO politički osudio *Deklaraciju...*, nametnuo se novi problem: nju, naime, nisu osmislili i potpisali samo članovi SK-a nego 150 djelatnika instituta, katedri i ustanova koji svi nisu bili članovi SK-a. U tom sklopu, ako bi članovi OO-a i željeli povući svoje potpise, to bi svakako

bio nekorektan čin spram onih koji nisu članovi SK-a.¹⁶ Stoga se tražila i samo konkretna partijska odgovornost pojedinaca.¹⁷

Pri tome se, raspravljajući o stupnju pojedinačne partijske odgovornosti, razlikovalo više razina odgovornosti, primjerice odgovornosti *inicijatora* i onih *nebudnih*, koji su, a da nisu lingvisti i stručnjaci, pa ni viđeniji javni radnici, bili samo usputni sudionici, supotpisnici *Deklaracije...* Potonji su *zavedeni*, jer mislili su da su se članovi SK-a prethodno "konzultirali s *partijskim krugovima*, da su se informirali je li pogodno vrijeme, trenutak, način i metoda donošenja" *Deklaracije...*¹⁸ A kako je OO uživao veliki ugled među djelatnicima FF-a koji nisu članovi SK-a, što je i vidljivo i iz njihovih potpisa, smatralo se kako je potrebno da samo članovi SK-a snose "političku odgovornost za *Deklaraciju...*"¹⁹ Usto:

Određeni broj članova komunista /.../, radeći u nekim ustanovama koje su potpisale Deklaraciju..., nije bio /o njoj/ obaviješten /niti s njome/ upoznat /.../ i, prema tome, na njih ne pada nikakva odgovornost.²⁰

Stoga, uz kritiku i odgovornost *nebudnih komunista*, skupina koja podliježe partijskoj kazni odnosi se samo na članove SK-a koji su "neposredno učestvovali u izradi *Deklaracije...*, odnosno u njezinom /.../ publiciranju i difuziji:"²¹

¹⁶ Usp. FF u Zagrebu, *Stenografski zapisnik OO-a nastavnika FF-a*, Zagreb, 1967., 4, diskusije M. Brandta i Renea Lovrenčića, Odsjek za povijest (potonji je bio i sekretar OO-a).

¹⁷ Usp. isto, diskusija Danila Pejovića, Odsjek za filozofiju.

¹⁸ Isto, 11.

¹⁹ Isto, diskusija Pere Šimleše, Odsjek za pedagogiju.

²⁰ Isto, 13, diskusija Milana Preloga, Odsjek za povijest umjetnosti (bio je i član GK SKH-a Zagreb).

²¹ Isto, 14.

/Politička odgovornost je, dakle/, nešto potpuno neovisno od bilo kakve društvene ili bilo koje druge odgovornosti. /.../ /O/ dbijam prihvatiti bilo kakvo nametanje društvene odgovornosti, odgovornosti koja bi išla u građanska zanimanja, a da ne govorim o krivičnoj odgovornosti.²²

To su podržali i drugi sudionici rasprave, smatrajući da "nikakve takve aplikacije o društvenoj odgovornosti ne može biti,"²³ suprotstavljajući se nakani "da potpisnici *Deklaracije...* budu izvedeni pred javni sud naroda, da /im/ se imena objave i da se, bez uobičajenog postupka, svi /.../ isključe iz organizacije,"²⁴ što je dijelom prihvatio i Pero Pirker, predstavnik GK SKH-a Zagreb na sastanku OO-a, a preciznije formulirao R. Lovrenčić, sekretar OO-a:

Za nas je bitno to da je određena grupa ljudi, među kojima je bilo članova naše organizacije, prihvatila /.../ taj tekst i da se on pojavio u javnosti. /M/i /.../ moramo distingvirati određeni broj ličnosti koji je to zbog svog položaja, ugleda i utjecaja mogao spriječiti, a nije to učinio.²⁵

Potom je uslijedila i djelomična *samokritika* potpisnika *Deklaracije...*:

1. Ljudevita Jonkea, Odsjek za jugoslavenske jezike i književnost:

/N/ napravio /sam/ pogrešku iz nebudnosti /.../ /i/ priznajem svoju krivicu što sam prihvatio Deklaraciju... u takvom tekstu, ali ne mislim time reći da ne postoji hrvatski književni jezik i /.../ da /on/ ne smije imati jednako mjesto kao /i/ srpski književni jezik.²⁶

²² Isto, 15.

²³ Isto, diskusija Veljka Cvjetičanina, Odsjek za sociologiju.

²⁴ Isto, 16, diskusija Svetozara Petrovića, Odsjek za komparativnu književnost.

²⁵ Isto, 39.

²⁶ Isto, 50.

2. Aleksandra Flakera, Odsjek za slavenske jezike i književnost:

/O/ sobna odgovornost je /.../ utvrđena, ali još /.../ ne shvaćam svu tu proceduru kada se radi o inicijatoru, /.../ o formuliranju stavova.²⁷

3. Stanka Lasića, Odsjek za jugoslavenske jezike i književnost:

/N/ itko /me/ nije silio da dajem neki pristanak, nitko nije ništa sugerirao. Ja sam Deklaraciju... potpisao /.../ sa željom da se neka otvorena pitanja riješe.²⁸

4. Josipa Pupačića, Odsjek za jugoslavenske jezike i književnost:

/A/ ko je netko profesor na fakultetu, nije zato više odgovoran nego ja kao asistent. Prema tome ja sam isto tako odgovoran kao bilo koji od članova ove organizacije. /.../. /Unatoč svemu, Vjesnik, je, usputno, ipak, antihrvatski. U njemu/ od rata do prije dvije godine /.../ nisu spomenuti hrvatski narod i hrvatski jezik. /.../ /U njemu/ se izbjegava kazati hrvatski narod, nego se kaže: narod Hrvatske, /a za to nisu krivi/ ni hrvatski ni/ srpski narod nego /.../ političari koji su vodili /.../ narod, zlo u kojemu nikada sa svojim srcem nije učestvovalao hrvatski narod nego zlikovci koje je fašizam iskoristio.²⁹

5. Vere Horvat, Odsjek za povijest umjetnosti:

/Ako treba/ procjenjivati individualnu odgovornost, onda trebamo pažljivo saslušati individualne motivacije koje su uslovile motivaciju događaja.³⁰

²⁷ Isto, 52.

²⁸ Isto, 54.

²⁹ Isto, 54 i 57-58.

I Miroslav Vaupotić, Odsjek za jugoslavenske jezike i književnost, iskazao je stav da je *Vjesnik* antihrvatsko glasilo (usp. isto, 89).

³⁰ Isto, 63.

6. Ive Frangeša, Odsjek za jugoslavenske jezike i književnost:

/P/rvo, /.../ meni je jasno da jezik kojim se piše je hrvatski književni jezik, /i/ drugo, /.../ u klimi opće demokratizacije i isticanja ravnopravnosti jezika /Deklaracija.../ /.../ predstavlja jedan prilog. Bio sam /.../ uvjeren da ćemo taj naš prijedlog poslati na mjesto gdje je upućen i da će tamo biti /.../ raspravljan, primljen ili odbijen. /.../. Nisam znao, i to je možda krivica, da će se on objaviti /.../ ranije nego što je bilo rečeno.³¹

7. M. Brandta, Odsjek za povijest:

Ja očigledno pripadam u red ljudi koji moraju osobno snositi posljedice, ali ja bih htio da u ovom posljednjem trenutku što sam u ovoj partijskoj organizaciji pridonosim tome da uradimo ne neke stvari koje su korisne za mene ili iks ispilona nego koje su korisne za našu stvarnost. To smo dužni raditi bili u Partiji ili ne /.../. /No/, /.../ /b/iti isključen iz Partije /.../ to znači biti svrstan u red onih za koje će se govoriti: to je zvijer koja vadi ustaški nož. /.../. Ne bojim se za egzistenciju nego /.../ nepravde koja će pasti na nas, a koju nismo zaslužili uza sve političke pogreške, uza sve teške posljedice.³²

A, za riječ se, ne želeći da se sastanak završi bez njegove izjave kako je i on *sukrivac* za suglasnost Odsjeka za romanistiku s *Deklaracijom...*, javio i Vojmir Vinja, njen rukovoditelj:

Nisam imao dovoljno odlučnosti da protiv nje reagiram. /.../ Kao lingvistu mene ona /.../ zadovoljava, ali da sam znao da je to namijenjeno štampi onda bih tražio drugu /.../, eksplicitnu

³¹ Isto, 65.

A, usputno, *Deklaracija...* je objavljena prema *sporazumu* Branka Bošnjaka, glavnog urednika *Telegrama*, i Duje Katića, člana IK CK SKH-a, kako bi se izbjegli visoki tiskarski troškovi koji bi nastali zbog povlačenja već tiskanog lista (usp. M. Tripalo, *Hrvatsko proljeće*, n.dj., 92).

³² FF u Zagrebu, *Stenografski zapisnik OO-a nastavnika FF-a*, Zagreb, 1967., 116-117.

formulaciju. /.../. /T/u /je/ bilo eksperata i /oni/ su /je/ napisali, /.../ /no/ bili /su/ previše eksperti, a manje političari. Zato što nisu imali političkog osjetila mi to moramo platiti, odnosno snositi/ svaki svoj dio krivice.³³

Poneka pitanja nekima, pak, nisu bila jasna:

Tko su bili stilizatori Deklaracije..., /.../ tko je inzistirao da se /njen/ tekst /.../ primi in toto ili nikako, /.../ /i/ tko je dao tekst /.../ u štampu?³⁴

Odgovoreno je da je stilizaciju, na skupu eksperata, provelo 29 stručnjaka:

/D/iktirali /su/ svaki svoje /.../, svaki /je/ unosio nešto, /a/ to se /.../ bilježilo na papir /bez kasnije/ /.../ neke posebne stilizacije /.../, /koju su/ trebali napraviti 8 ljudi, ali /je obavila/ jedna ad hoc grupa ljudi. /.../ /D/a li, /stoga/, ljudi koji su pisali na papiru iz kojega se to unosilo u tekst Deklaracije... treba da budu posebno eksponirani?³⁵

Sekretar je OO-a, u međuvremenu, izvijestio prisutne da je V. Pavletić isključen iz GK SKH-a Zagreb i SKJ-u. Stoga se, u nastavku rada OO-a, prišlo utvrđivanju stvarne odgovornosti i predlaganju partijskih kazni pojedincima, iako se i tvrdilo kako su "za /.../ tešku situaciju /.../ zapravo krivi svi,"³⁶ što je izazvalo i negodovanja pojedinaca, kao i prijedlog o raspuštanju OO-a nastavnika FF-a.³⁷ Potom je i P. Pirker, ponukan dugotrajnom diskusijom i *samokritikom* prisutnih, intervenirao:

Krivi su političari, kriva je štampa, atmosfera reakcije javnosti. /.../ /P/olitička odgovornost svih skupa nije veća negoli reakcije koje je Deklaracija... izazvala. /.../. Oni koji su /je/

³³ Isto, 110-111.

³⁴ Isto, diskusija Zdravka Malića, Odsjek za slavistiku, 113.

³⁵ Isto, diskusija M. Brandta.

³⁶ Isto, diskusija V. Horvat, 118.

³⁷ Usp. isto, diskusija M. Preloga, 119-120.

*potpisali /.../, a nisu je ni pročitali /.../, /isto/ snose političku odgovornost.*³⁸

Dakle, *skidanje* političke odgovornosti sa potpisnika *Deklaracije...* nitko više nije ni tražio, iako se naglašavalo da će u budućnosti partijske kazne nepovoljno djelovati na kažnjene predstavnike kulture i znanosti, što otežava glasovanje.³⁹ Ipak, tražilo se da OO, pri objavljivanju imena kažnjenih, precizno formulira i zašto su kažnjeni.

Formirana je partijska komisija, većinom svojih glasova, predložila da se zbog *partijske neodgovornosti i političke nebudnosti* u vezi s *Deklaracijom...* kazne: isključenjem iz SK-a M. Brandt, posljednjom opomenom pred isključenje Lj. Jonke, ukorom I. Frangeš i J. Pupačić te opomenom M. Vaupotić,⁴⁰ što je izazvalo čuđenje jer mislilo se da nitko neće biti isključen iz SK-a,⁴¹ odnosno, ako netko i bude isključen, da se to neće odnositi samo na jednoga potpisnika.⁴² Stoga je J. Pupačić predložio:

*/Sve spomenute/ kazniti /.../, osim /kaznom/ isključenja. To znači da budu kažnjeni s posljednjom opomenom, a da se svi ostali /.../ kazne najblažom kaznom, /jer, primjerice/, drug Brandt nije više kriv od mene, /kao ni/ /.../ drug Jonke.*⁴³

M. Prelog i A. Vukasović zatražili su da se oba prijedloga, prijedlog partijske komisije i prijedlog J. Pupačića, ravnopravno *stave na glasovanje*,⁴⁴ iako, prema mišljenju nekih,

³⁸ Isto, 123.

³⁹ Usp. isto, diskusija Mihe Skljarova, Odsjek za slavistiku, 124.

⁴⁰ Usp. isto, 134.

⁴¹ Usp. isto, diskusija Ante Vukasovića, Odsjek za pedagogiju, 135.

⁴² Usp. isto, diskusije Božidara Gagre i Grge Gamulina, Odsjek za povijest umjetnosti, te A. Vukasovića, 135 i 137-138.

⁴³ Isto, 138-141.

⁴⁴ Usp. isto, 141.

uz neophodnu *gradaciju*, jer ne treba "da se cijela grupa od petorice kazni istom kaznom."⁴⁵

Nakon glasovanja o oba prijedloga OO je odlučio kazniti sve spomenute već predloženim kaznama, a samo je M. Brandtu kazna isključenja iz SK-a zamijenjena kaznom posljednje opomene pred isključenje.⁴⁶ Glasovalo se i o prijedlogu da se kazne s partijskom opomenom i svi oni, osim Predraga Vranickog, Odsjek za filozofiju, i Marina Zaninovića, Odsjek za arheologiju, koji su potpisali *Deklaraciju...* ili bili suglasni sa njome, pa su opomenom kažnjena još osmorica nastavnika. Pri tome je prosvjedovao G. Gamulin što je *skinut* s popisa kažnjenih, no o tome se više nije raspravljalo jer sve je već bilo odlučeno.⁴⁷ Poseban je stav, pak, pred kraj sastanka iskazao M. Brandt:

/O/vo izricanje kazni nije dobro /.../. /T/rebali /.../ smo /.../ možda desetak ljudi kazniti isključenjem i time pokazati lojalnost prema ostalim drugovima kao što su V. Pavletić,⁴⁸ D. Brozović.⁴⁹ Ja sam smatrao osobno isključenje najpravičnijim - i /još/ desetak ljudi /.../ je trebalo kazniti. Molio bih da se to uzme kao moje mišljenje.⁵⁰

Pritisak na OO bio je veoma velik, ali bez uspjeha. Gotovo svi članovi SKH-a, osim njih četvorice, smatrali su da hrvatski jezik nema u Hrvatskoj položaj kakav bi trebao imati. Stoga, prema rezultatima glasovanja u OO-u, članovi SKH-a nisu ni prihvatili najstrožu kaznu, isključenje iz SK-a kolega istomišljenika, nego su im odlučili izreći samo partijske

⁴⁵ Isto, diskusija R. Lovrenčića, 146.

⁴⁶ Usp. isto, 148.

⁴⁷ Usp. isto, diskusija R. Lovrenčića, 156.

⁴⁸ Iz SK-a ga je isključio GK SKH-a Zagreb.

⁴⁹ Iz SK-a ga je isključila partijska organizacija FF-a u Zadru.

⁵⁰ FF u Zagrebu, *Stenografski zapisnik OO-a nastavnika FF-a*, Zagreb, 1967.,, 158.

opomene i ukore, čime su potvrdili da odbijaju pritisak te utjecaj i svoje *krovne organizacije*, CK SKH-a, kao i *orkestriranih prosvjeda* širom zemlje.

Sabor je, pak, *Deklaraciju...* odbio. V. Bakarić, predsjednik CK SKH-a, ali i zastupnik u Republičkom vijeću Sabora, pri tome je izjavio:

/CK će/ poduzeti sve što je potrebno i /.../ Sabor /će/ imati pravo /.../ o tome da/ti/ svoju ocjenu. /.../ /N/ije istina da se jedan jezik nameće drugomu /.../. /To su/ neprijateljski stavovi koji vuku natrag.⁵¹

A Ljudevit Dežmar, javni tužitelj Hrvatske, izvijestio je članove istoga vijeća Sabora:

Javno tužilaštvo, u vezi s Deklaracijom..., nastoji, /.../ u okvirima svojih prava i ovlaštenja, koja proizlaze iz krivičnog zakonodavstva, što savjesnije ispuni/ti/ svoju dužnost, /.../ /a u vezi s postojanjem/ krivičnog djela iz čl. 119. Krivičnog zakona ili eventualno nekih drugih krivičnih djela, a i njihovih učinilaca.⁵²

Sveučilišni je komitet SKH-a u Zagrebu, potom, nezadovoljan kaznama koje je izrekao OO sveučilišnih nastavnika FF-a, preinačio neke njegove kazne i usvojio nove, oštrije: iz SKJ-u/SKH-a su isključeni M. Brandt, I. Frangeš i Lj. Jonke, posljednja opomena pred isključenje izrečena je J. Pupačiću i M. Vaupotiću, a opomena A. Flakeru.

U DKH-u, pak, nije iskazano veće zajedništvo te su iz SK-a isključeni S. Mihalić, J. Ravlić i Petar Šegedin, dok je ukorom kažnjen V. Kaleb, a opomenom Milivoj Slaviček.⁵³ Pod udar su, usto, došli i visoki hrvatski politički dužnosnici: Većeslav Holjevac, Mladen Iveković, I. Rukavina, Josip

⁵¹ *Bilten GK SKH-a*, br. 4, Zagreb, u travnju 1967., 44.-47.

⁵² Isto.

⁵³ Usp. isto.

Šentija, I. Šibl, Franjo Tuđman i drugi, a žrtvom je postao i bard hrvatske književnosti Miroslav Krleža, koji nije povukao potpis potpore nego je, štoviše, dao i ostavku na članstvo u CK SKH-a.

U međuvremenu je V. Bakarić, na sjednici CK SKH-a, 3. travnja 1967. zaustavio hajku i pritisak *zdravih snaga* koje su tražile pokretanje sudskih procesa protiv potpisnika *Deklaracije...*:

Izvedemo li nekoga pred sud, uvjeravam vas da će biti oslobođen /.../ /i/, prema tome, dobit ćemo pljusku.⁵⁴

Shvatilo se, dakle, kako je bila riječ o nerazumnoj kampanji, "koju su vodili neki od funkcionera, a čiji je cilj bio da politički kompromitiraju Bakarića i hrvatsko političko rukovodstvo."⁵⁵

I. Frangeš i Lj. Jonke uputili su, pak, žalbe Kontrolnoj komisiji na odluku Sveučilišnog komiteta SKH-a u Zagrebu, no ona ih je jednoglasno odbacila:

/I/zrečen/e/ su/ kazn/e/ adekvatn/e/ /.../, /štoviše/ preblag/e/ u odnosu na društveno-političke posljedice i djelovanje kažnjen/ih/.⁵⁶

M. Brandt se nije, iako mu je bila ugrožena egzistencija i znanstveni habitus, žalio Kontrolnoj komisiji, želeći i na taj način još više zaoštriti sukob sa SK-om i unutar SKH-a o pitanju prava Hrvata na svoj, hrvatski jezik. Naime, i u samomu CK SKH-a postojala je skupina *hrvatski orijentiranih* političara koji su uvidjeli da postojeće stanje – kulturno negiranje i omalovažavanje te slabljenje hrvat-

⁵⁴ Prema: D. Bilandžić, n. djelo.

⁵⁵ M. Tripalo, *Hrvatsko proljeće*, n.dj., 93.

⁵⁶ SKH Sveučilišta u Zagrebu, Kontrolna komisija, Odluka o isključivanju, br. 82 i 83/1967., Zagreb, 28. studenoga 1967. godine.

skoga nacionalnog entiteta, kao i ekonomsko podčinjavanje Hrvatske, koje provode *velikosrpski hegemonisti* - postaje sve teže i neodrživo, što je i proizvelo nekoliko godina kasnije i sukob Hrvatske s tom politikom: *Hrvatsko proljeće* – hrvatski nacionalni pokret, studentske demonstracije i sl. rađali su se 1971. na tim osnovama. *Deklaracija...* je u tom sklopu predstavljala prekretnicu u borbi za hrvatski jezik i izboru novoga hrvatskog puta.

Sažetak

Pobjeda *liberala* unutar Saveza komunista Jugoslavije 1966. na Brijunskom plenumu bila je važan korak u procesu demokratizacije države. Hrvatski nacionalni pokret, koji je tražio priznanje hrvatskog jezika i suvereniteta Hrvatske, dobio je u tom sklopu šansu da sve to pokuša i ostvariti. Međutim, za to je vrijeme to ipak bila još preuranjena težnja.

Neposredni postignuti rezultat bila je, pak, *Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika*, to golemo i veličanstveno, iako uz velike žrtve, postignuće hrvatske inteligencije. Ona je bila najvažniji i presudan događaj u razvoju hrvatskoga književnog jezika i samobitnosti hrvatskog naroda: imena jezika i naroda nikada nisu i ne mogu biti dvoimeni.

Unatoč tome, o *Deklaraciji...*, kao i o njenima pojedinim segmentima još nema ili manjka, čak tri desetljeća nakon njena nastanka, znanstvenih istraživanja. Na mladim je povjesničarima da istraže i kompletiraju *sagu* o njoj.

Zusammenfassung

Der Sieg der *Liberalen* innerhalb des Kommunistenverbands Jugoslawiens (Savez komunista Jugoslavije) im Jahr 1966 auf dem Plenum von Brijuni war ein wichtiger Schritt im Demokratisierungsprozeß des Staates. Die kroatische nationale Bewegung, welche die Anerkennung der kroatischen Sprache und der kroatischen Souveränität forderte, bekam in diesem Zusammenhang eine Chance, all dies auch zu

verwirklichen. Damals war das allerdings eine noch verfrühte Bestrebung.

Ein unmittelbares Ergebnis war andererseits die *Erklärung über den Namen und Status der kroatischen Schriftsprache*, die trotz den großen Opfern eine großartige Errungenschaft der kroatischen Intelligenz war. Sie stellte auch die wichtigste Wende in der Entwicklung der kroatischen Schriftsprache und der Selbständigkeit des kroatischen Volks dar: Sprachen und Völker können nie zweinamig sein.

Trotzdem mangelt es immer noch, sogar drei Jahrzehnte nach ihrer Entstehung, an wissenschaftlichen Forschungen über die *Erklärung...* und ihre einzelnen Segmente. Es bleibt eine Aufgabe für junge Historiker, die *Sage* darüber zu erforschen und zu vervollständigen.